

ДОДЕРЖАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ ЯК ОСНОВА ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ

§ 1 Конституційні засади прав і свобод людини в інформаційній сфері

Гарантії прав і свобод людини щодо інформаційної сфери належать до найважливіших засад формування правової держави та громадянського суспільства. Ці права включені і до дієвого механізму державного управління в демократичному суспільстві. Це визначає забезпечення захисту прав і свобод людини в інформаційній сфері однією з найважливіших цілей інформаційної безпеки, а саму людину – найголовнішим її об'єктом.

Конституція України надає людині як об'єкту безпеки особливого статусу, встановлюючи формулу відносин між особою та державою за формою «держава для людини», а не навпаки, як це часто бувало протягом історії людства. Згідно із ст. 3 Конституції України, людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю.¹ Підкреслюється, що права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави, а їх утвердження і забезпечення є головним обов'язком держави.

Специфіка інформаційної безпеки людини, на відміну від державної безпеки, полягає в тому, що вона ґрунтується передусім на чітких та дієвих гарантіях прав і свобод людини в сфері інформації. Слід зазначити, що права на свободу інформації, свободу думки і слова нале-

---

¹ Конституція України. Прийнята Верховною Радою України 28 червня 1996 р. // Відомості Верховної Ради, 1996. – № 30. – Ст. 141.

жать до так званих прав «першого покоління» — громадянських та політичних прав, які з самого початку вважалися і вважаються невід'ємною частиною людської особистості. Інформаційна безпека людини є важливим фактором, що визначає не лише умови існування конкретного індивіда, а й таким, що багато в чому визначає долю політичного устрою держави. Адже права і свободи людини в сфері інформації є ключовими інститутами громадянського суспільства, правової, демократичної держави. Реалізація прав на інформацію, свободу слова є найважливішим механізмом захисту прав людини. Як зазначає у своїй щорічній доповіді Уповноважений Верховної Ради України з прав людини Н. Карпачова, «світова практика демократичного державотворення переконує в тому, що право на свободу думки і слова, на вільне виявлення своїх поглядів і переконань є одним з наріжних каменів розбудови демократичної, правової держави і громадянського суспільства. Без свободи слова немає демократії».¹ Важливість права людини на інформацію підкреслюється і у резолюції 59 (1) Генеральної Асамблеї ООН, в якій зазначено, що «свобода інформації є основним правом людини і критерієм усіх інших свобод».

Конституція України містить цілий комплекс прав і свобод людини і громадянина, що визначають її правовий статус у сфері інформаційних відносин. Ключовими в цьому аспекті, безумовно, є норми ст. 34 та 32 Конституції. Так, ст. 34 Конституції визначає: «Кожному гарантується право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань».

Кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб — на свій вибір.

Здійснення цих прав може бути обмежене законом в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету і неупередженості правосуддя».² Згадане в цій статті право є активним за своїм змістом, оскільки являє собою певну міру поведінки і для його реалізації людині потрібно вдатися до

---

¹ Карпачова Н.І. Стан дотримання та захисту прав і свобод в Україні: Перша щорічна доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. — Київ, 2000. — С. 202.

² Конституція України. Прийнята Верховною Радою України 28 червня 1996 р. // Відомості Верховної Ради, 1996. — № 30. — С. 141.

активних дій. Це право людини можна розуміти як можливість здійснювати будь-які дії щодо збирання, обробки, створення, зберігання та розповсюдження інформації у будь-якій формі, окрім випадків наявності прямих заборон з боку закону.

Трохи інший тип інформаційних прав міститься в нормах ст. 31 та 32 Конституції. Так, ст. 31 визначає: «Кожному гарантується таємниця листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції. Винятки можуть бути встановлені лише судом у випадках, передбачених законом, з метою запобігти злочині чи з'ясувати істину під час розслідування кримінальної справи, якщо іншими способами одержати інформацію неможливо».

А ст. 32 Конституції встановлює: «Ніхто не може зазнавати втручання в його особисте і сімейне життя, крім випадків, передбачених Конституцією України.

Не допускається збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини.

Кожний громадянин має право знайомитися в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, установах і організаціях з відомостями про себе, які не є державною або іншою захищеною законом таємницею.

Кожному гарантується судовий захист права спростовувати недостовірну інформацію про себе і членів своєї сім'ї та права вимагати вилучення будь-якої інформації, а також право на відшкодування матеріальної і моральної шкоди, завданої збиранням, зберіганням, використанням та поширенням такої недостовірної інформації».¹

Норми ст. 31 та 32 Конституції також надають особі ряд прав на здійснення певних дій: ознайомлення з відомостями про себе в органах публічної влади, звернення до суду з вимогою припинення незаконних дій з інформацією про себе або з такою інформацією, яка завдає шкоди законним інтересам особи. Але важливо відзначити, що всі норми ст. ст. 31 та 32 Конституції передусім спрямовані на обмеження інформаційного втручання в приватні справи особи з боку держави і третіх осіб. Названі норми мають передовсім захисний характер щодо конкретних правових відносин в інформаційній сфері.

---

¹ Конституція України. Прийнята Верховною Радою України 28 червня 1996 р. // Відомості Верховної Ради, 1996. – № 30. – Ст. 141.

Ці основні права людини в інформаційній сфері підкріплюються і розширюються цілим рядом інших конституційних норм. Так, слід назвати норми ст. 15 Конституції України, що, зокрема, встановлює політичну й ідеологічну багатоманітність суспільного життя і забороняє цензуру; норми ст. 21 Конституції закріплюють невідчужуваність та непорушність прав і свобод людини; норми ст. 28 Конституції закріплюють право людини на повагу до її гідності, забороняють піддавати людину катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує його гідність, поводженню чи покаранню, забороняють піддавати людину без її вільної згоди медичним, науковим чи іншим дослідом. Також велике значення має ст. 41 Конституції, яка, зокрема, визначає право кожного володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності та встановлює непорушність права приватної власності.

Разом з тим не можна оминати міну уповільненої дії, що її закладено в розділі II Конституції. Це викликано тим, що вітчизняна правова наука практично не сприймає існуючу в західному конституційному праві класифікацію термінів для визначення прав людини. Так, в англійській термінології використовуються такі поняття: *rights* для визначення невід'ємних прав людини (на життя, свободу тощо); *freedoms* або *liberties* для визначення громадянських та політичних прав і свобод та термін *entitlements*, який охоплює надані державою економічні і соціальні права. В українському законодавстві натомість застосовується єдиний термін «права людини». Так, разом з уже названими нами інформаційними правами і свободами в Конституції України міститься ряд прав, які є інформаційними за своїм об'єктом, але економічними або соціальними за своїм змістом.

Це передусім норми ст. 54, які встановлюють: «Громадянам гарантується свобода літературної, художньої, наукової і технічної творчості, захист інтелектуальної власності, їхніх авторських прав, моральних і матеріальних інтересів, що виникають у зв'язку з різними видами інтелектуальної діяльності».

Кожний громадянин має право на результати своєї інтелектуальної, творчої діяльності; ніхто не може використовувати або поширювати їх без його згоди, за винятками, встановленими законом.

Держава сприяє розвитку науки, встановленню наукових зв'язків України зі світовим співтовариством.

Культурна спадщина охороняється законом.

Держава забезпечує збереження історичних пам'яток та інших об'єктів, що становлять культурну цінність, вживає заходів для повер-

нення в Україні культурних цінностей народу, які перебувають за її межами».¹

Але чи можна, наприклад, розвиток наукових зв'язків або правове регулювання використання об'єктів інтелектуальної власності ставити в один ряд з невід'ємними інформаційними правами людини на таємницю приватного життя, на свободу слова, на захист честі і гідності? До того ж простий аналіз норм Конституції вказує на похідний характер інформаційних прав, зазначених в ст. 54. Так, право на свободу літературної, художньої, наукової і технічної творчості є складовою права на свободу слова, встановленого ст. 34 Конституції, права щодо захисту інтелектуальної власності є похідними від загального права власності (в тому числі й інтелектуальної), встановленого в ст. 41 Конституції, тощо.

У чому ж полягає зміст небезпеки, впливає з відсутності чіткого поділу в Конституції громадянських прав і свобод та економічних і соціальних прав людини? Чинників небезпеки можна назвати щонайменше два. Один полягає в сфері правової свідомості, другий – у сфері практики правозастосування, і ці два чинники взаємопов'язані.

Зміст першого фактора небезпеки полягає в підміні політичних проблем соціально-економічними і, відповідно, зменшенні уваги до захисту невід'ємних прав і свобод. Так, згідно з соціологічними дослідженнями, в південному регіоні України (Одеська, Херсонська, Миколаївська області) навесні 2001 р., в період всім відомого конфлікту навколо зникнення головного редактора інтернет-видання «Правда України», населення найбільше хвилювали питання рівня життя (59,7% опитаних), зайнятості (41,6%), економічного становища (39%), тобто комплекс економічних та соціальних прав. Водночас такій важливій громадсько-політичній свободі, як право вільно висловлювати свою думку, яка до того ж була стрижневою у тодішньому політичному простоянні між урядом і опозицією, пріоритет надавали лише 13,6% громадян.² Інакше кажучи, соціально-економічні труднощі приводять не до зростання політичної активності громадян, а навпаки, до її зменшення, відповідно виключаючи такий важливий інструмент демократії, як громадський контроль за владою. І це в той час, як в теорії державотворення саме політичні права є найвищою суспільною цінністю.

На думку Л. Кормич, одного з фахівців у цій галузі, «суперечності нашого реального життя зумовлюють і розходження теорії з практикою.

¹ Конституція України. Прийнята Верховною Радою України 28 червня 1996 р. // Відомості Верховної Ради, 1996. – № 30. – Ст. 141.

² Соціологічний бюлетень. Вип. 16. – Одеса, 2001.

З одного боку, ми маємо Конституцію, яку визнають однією з найдемократичніших в Європі, і встигаємо за один день (як 5 квітня 2001 року) отримати від Верховної Ради відразу 31 закон.

А з другого — називаємо Конституцію «нічною» і говоримо про необхідність її вдосконалення. І навіть наражаємось на погрози бути виключеними з Ради Європи...

У чому ж шукати основну причину такої ситуації? Передусім, гадаємо, у декларативності багатьох з тих прав, реалізація яких робить суспільство стабільним і в економічному, і в політичному плані.¹

У чому ж полягає ця декларативність, насамперед щодо прав і свобод людини в сфері інформації, що має такий руйнівний вплив на демократичні процеси в Українській державі та суспільстві?

Згідно із ч. 3 ст. 8 Конституції України, її норми є нормами прямої дії, і кожному гарантується звернення до суду для захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина безпосередньо на підставі Конституції України.

Виконання тих інформаційних прав людини, які належать до громадянських та політичних прав і свобод: свобода слова, право на таємницю листування, право на конфіденційність приватного життя, заборона цензури — може бути повною мірою забезпечено судовими органами, як це і передбачено ст. 55 Конституції України. Додержання певних прав потребує виключно юридичних механізмів відповідних галузей права. На цьому, зокрема, наголошується в постанові пленуму Верховного суду України «Про деякі питання, що виникли в практиці застосування судами України норм кримінально-процесуального законодавства, якими передбачені права потерпілих від злочинів». В п. 1 цієї постанови підкреслюється, що «послідовне і неухильне додержання в усіх стадіях кримінального судочинства вимог норм кримінально-процесуального законодавства, якими передбачені права потерпілих від злочинів, є однією з важливих умов здійснення встановленого ст. 55 Конституції України права громадян на судовий захист від протиправних посягань».² Тобто для забезпечення громадянських та політичних прав достатньо правильного

¹ Кормич Л.І. Права людини: від декларацій до гарантій // Актуальні проблеми політики. Зб. наук. праць. — Одеса: Юридична література, 2001. — Вип. 12. — С. 8 — 9.

² Постанова пленуму Верховного суду України «Про деякі питання, що виникли в практиці застосування судами України норм кримінально-процесуального законодавства, якими передбачені права потерпілих від злочинів» від 22 грудня 1978 р. № 8 (Із змінами, внесеними згідно з постановами пленуму Верховного суду України № 6 від 29.06.84; № 3 від 04.06.93; № 12 від 03.12.97)

застосування судами конституційних норм та відповідного законодавства і наявності судового рішення, що вступило в законну силу.

Але виконання цілого ряду економічних і соціальних прав залежить не лише від нормативно-правових приписів, а й від економічної ситуації в країні. Наприклад, рішення суду замало для забезпечення розвитку науки або збереження культурної спадщини. Необхідна наявність коштів для цих потреб. Так само як і існуючі порушення прав інтелектуальної власності багато в чому пояснюються економічною ситуацією в Україні, за якою для значної частини фізичних та навіть юридичних осіб використання ліцензованих комп'ютерних програм, творів є занадто дорогим. Сказане нами стосувалося інформаційної сфери, а якщо згадати інші соціальні права, такі як право на житло (ст. 47 Конституції), на соціальний захист (ст. 46), охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування (ст. 49), на безпечне для життя і здоров'я довкілля та на відшкодування завданої порушенням цього права шкоди (ст. 50), на безкоштовну вищу освіту (ст. 53), право на достатній життєвий рівень (ст. 48), то ситуація з їх додержанням взагалі виглядає критичною і безнадійною. Таким чином, проблема полягає в тому, що виконання соціальних і економічних прав не завжди може бути забезпечене виключно судовою гілкою влади, як це передбачено нормами ст. 55 Конституції України. А це, в свою чергу, веде до ситуації, коли закріплені в Конституції права людини порушуються, а механізм їх забезпечення не діє. Одночасно безкарне, можливо, незначне, як дехто вважає, порушення бодай одного конституційного права тягне за собою більш значні та фатальні порушення інших прав. «Різниця полягає лише в мірі утиску, а історія вчить нас, що влада, яка свавільно порушує одне право, скоро перестане поважати й інші».¹

На небезпеці подібної ситуації наголошувалося і у висновку Венеціанської комісії від 11 березня 1996 року щодо проекту, на основі якого було прийнято Конституцію України. Зокрема, в цьому висновку було висловлено зауваження і вказано на ряд недоліків у розділі «Права і свободи людини і громадянина», серед яких були такі: вичерпність наведених у цій главі прав, що включає права соціального, економічного та екологічного характеру, створює проблеми щодо забезпечення їх гарантіями судового захисту; можливі обмеження та стримування основних прав часто заходять надто далеко.²

---

¹ Dash vs. Van Kleak., 7 Johns. (N.Y.) 477, 506 (1811).

² Конституція незалежної України. – Кн.2. – Ч. 1. – С. 247.

Аналізуючи наслідки недієвості механізму захисту основних прав і свобод, включаючи інформаційні, для стану інформаційної безпеки, слід виділити існуюче в правовій літературі тлумачення цього захисту. А саме: «Забезпечення конституційних прав і свобод людини і громадянина — це система їх гарантування з боку державних інститутів, яка функціонує у правовому режимі і до якої входять такі елементи, як компетенція, охорона, захист, а також створення необхідних умов для реальної реалізації людиною своїх прав і свобод».¹ Як ми вже відзначали в попередніх розділах, саме умови існування держави, людини, що гарантують додержання конституційних прав і свобод, і є об'єктом національної безпеки. Таким чином, якщо мова йде про недієвість цього механізму забезпечення, це автоматично означає відсутність гарантій національної безпеки, зокрема інформаційної безпеки людини. І, відповідно, дії органів державної влади, що порушують ці конституційні права, якраз і становлять основну загрозу національній безпеці.

Якщо ми говоримо про певні вади самої конституційної системи забезпечення прав і свобод людини, а саме про недостатність судових механізмів, то слід пам'ятати, що суди лише захищають виконання закону, а безпосереднє виконання їх норм покладено на органи виконавчої влади та на Президента України, який згідно зі ст. 102 Конституції є гарантом додержання Конституції України, прав і свобод людини і громадянина. Однак саме органи виконавчої влади і є суб'єктом названих порушень і причиною недієвості механізму забезпечення прав і свобод людини. Виникає парадоксальна ситуація, коли орган державної влади, який покликаний бути гарантом прав і свобод людини, сам перешкоджає їх реалізації. Сам собою напрошується висновок, що найбільшою загрозою національній безпеці України в аспекті безпеки людини є сама система державної влади, передусім органи виконавчої влади та президентські структури.

На жаль, подібні теоретичні положення, висловлені на основі аналізу українського законодавства, знайшли і продовжують знаходити своє підтвердження на практиці. Зокрема, факти порушення інформаційних прав громадян з боку президентських структур та органів виконавчої влади констатувалися на парламентських слуханнях у Верховній Раді, присвячених проблемі свободи слова в Україні.

---

¹ Степаненко К.В. Еволюція терміна «забезпечення» щодо прав і свобод людини. / Держава і право: 36. наук. праць. Юридичні і політичні науки. Вип. 15. — К.: Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України. — С. 178.

Підтвердженням цього може слугувати Звернення Верховної Ради України до Ради Європи, Організації по безпеці та співробітництву в Європі, міжнародних парламентських організацій, парламентів і урядів європейських країн з приводу тривожної ситуації в інформаційному просторі України, що його було прийнято в 1999 р. В цьому зверненні, зокрема, зазначалося: «Ситуація, яка склалася в інформаційній сфері України, змушує нас, членів парламенту, звернутися до поважних європейських структур, аби об'єднаними зусиллями вітчизняних і зарубіжних демократичних інститутів відстояти конституційні положення щодо захисту прав і свобод громадян України, в тому числі свободи думки і слова, вільного вираження своїх поглядів і переконань.

...Нині в Україні окремі дії органів виконавчої влади спрямовані на обмеження свободи слова — головного стрижня державної інформаційної політики, основи основ функціонування засобів масової інформації, за умови демократичного розвитку суспільства. Буквально придушуються опозиційні до владних виконавчих структур або просто незаангажовані засоби масової інформації».¹ Далі наводилися конкретні факти тиску на центральні та регіональні засоби масової інформації з боку виконавчих структур, фіскальних органів за інакомислення стосовно нинішньої виконавчої влади, критичні публікації на її адресу.

Цитоване нами звернення підкреслює один дуже важливий аспект проблеми захисту інформаційної безпеки людини. Історія розвитку інституту прав людини свідчить, що, на жаль, найбільших утисків, порушень та обмежень інформаційні права і свободи людини зазнавали з боку держави та її органів, оскільки вступали в конфронтацію з інтересами останніх. Як зазначає відомий американський правник Бернард Сіган, який брав участь у розробленні конституцій цілого ряду східноєвропейських країн: «Конституція повинна турбуватися про свободу в заперечувальному розумінні — захисті особистості від сили влади».² Таку постановку питання прийнято пояснювати схильністю державної влади до самоконцентрації та самозростання. У розвинутому демократичному суспільстві подібні небезпечні тенденції повинні компенсуватися системою розподілу влад з її стримуваннями і противага-

---

¹ Звернення Верховної Ради України до Ради Європи, Організації по безпеці та співробітництву в Європі, міжнародних парламентських організацій, парламентів і урядів європейських країн з приводу тривожної ситуації в інформаційному просторі України. Звернення Верховної Ради від 15 червня 1999 р.

² Бернард Г. Сіган. Створення конституції для народу чи республіки, що здобули свободу. — Київ: Інститут демократії ім. П. Орлика, 1993 — С. 31.

ми, а також обмежуватися громадським контролем, який багато в чому ґрунтується саме на реалізації права свободи інформації. Важливість ролі громадськості в забезпеченні конституційних прав і свобод та розбудові державної влади на демократичних засадах підкреслював один з «батьків-засновників» американської нації Бенджамін Франклін ще у 1787 р., коли Конституційні Збори північноамериканських колоній завершили свою роботу. Тоді на запитання: «Так що в нас тепер – республіка чи монархія?» – він відповів: «Республіка, якщо ви її збережете».¹

Ситуація з інформаційною безпекою людини, її правами на свободу слова та інформації, окрім загальних тенденцій влади та часткових вад системи публічної влади в Україні, ускладнюється сталим етатизмом як теорії, так і практики державного управління. Також яскраво виражена практично повна відсутність досвіду демократії, якої не було ані в рамках Російської імперії, до складу якої входила більша частина українських земель, ані в СРСР.

Подібні проблеми характерні не лише для України, а й більшою або меншою мірою практично для всіх пострадянських держав, що виникли на теренах колишнього СРСР, окрім, мабуть, прибалтійських країн. На превеликий жаль, на сьогоднішній день існують не лише порушення відповідних прав людини на практиці, а й з'являється багато спроб теоретичного обґрунтування ідей етатизму.

Так, наприклад, у виступі, присвяченому проблемам російської доктрини інформаційної безпеки, один з московських фахівців заявив: «Звертаючись із закликом «говорити правду, лише правду, нічного, крім правди», доречно підкреслити, що він і за духом, і за буквою цілком відповідає поставленій у Доктрині інформаційної безпеки меті: «Доведення до громадськості достовірної інформації». Разом з тим було б політично наївним і принципово нездійсненним побажання «говорити всю правду». Треба чесно визнати, що забезпечення інформаційної безпеки передбачає виключно точне і по можливості безпомилкове розуміння того, яку частку «всієї правди» кому, для чого і коли треба знати».²

---

¹ Ferrand M. The records of the Federal Convention of 1787. – New Hayden & London: Yale Univ. Press, 1966. – P. 85.

² Фельдман Д. Информационная и национальная безопасность России (к годовщине принятия доктрины информационной безопасности Российской Федерации) // Власть, 2001. – № 9. – С. 34.

Як ми бачимо, немає ніякої згадки про те, що обмеження права на інформацію повинне здійснюватися лише на основі закону і лише в чітко окреслених випадках, як це вимагають національні та міжнародні правові акти. Лише якесь «розуміння» того, що і кому треба знати, а що і кому знати не треба. Тобто практично обстоюється необхідність існування цензури, яку заборонено згідно з нормами п. 5 ст. 29 Конституції Російської Федерації.¹ Ми не намагаємося звинувачувати фахівців, що дотримуються подібних поглядів, в чомусь на зразок тоталітарних тенденцій. Проблема, на нашу думку, полягає трохи в іншому. Від самого початку питання національної безпеки, в тому числі й інформаційної її складової, були віддані на відкуп передусім практикам і теоретикам політики або фахівцям з суто технічних питань і дуже мало уваги приділялося і приділяється правовим елементам цієї проблеми. Але якщо політична наука може розглядати суспільні відносини в тому вигляді «як воно є», то право, навпаки, повинно визначати «як воно має бути». І в той час, коли якась політична ідея або думка переноситься в практику публічної влади, вона повинна відповідати існуючим правовим нормам. Адже питання інформаційної безпеки, та і національної безпеки взагалі, є передусім питанням балансу між правами та інтересами людини та компетенцією і інтересами державної влади, балансу, який може бути встановлено лише за допомогою правових норм.

Повертаючись до цитованого нами висловлювання Бенджаміна Франкліна, можна стверджувати, що інформаційна безпека людини полягає саме в «збереженні інформаційних прав і свобод», що означає необхідність гарантувати інформаційні права людини не лише від дій третіх осіб, а й від дій держави та її органів. Така ситуація призводить до того, що національні засоби захисту прав людини, які багато в чому залежать від самої держави (передусім судова система), дуже часто виявляються недостатньо ефективними, перетворюючи проблему на замкнуте коло.

§ 2 Міжнародно-правові стандарти інформаційної безпеки людини

Друга половина ХХ ст. стала тим часом, коли утвердилися наднаціональні, міжнародні засоби захисту прав людини, які спиралися на

¹ Конституція Російської Федерації / Конституції нових держав Європи та Азії. – Київ: Українська правнича фундація, 1996. – С. 405 – 445.

розуміння того, що додержання прав людини не може вважатися внутрішньою справою держави. Українське законодавство також визнає пріоритет міжнародно-правових норм над національними, що визначається нормами ст. 9 Конституції України та Законом України «Про міжнародні договори України». Крім того, згідно з нормами ч. 3 ст. 55 Конституції України, «кожен має право після використання всіх національних засобів правового захисту звертатися за захистом своїх прав і свобод до відповідних міжнародних судових установ чи до відповідних органів міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна»¹, що створило реальні правові передумови для більш ефективного захисту громадянами своїх прав.

Ефективність впливу з боку міжнародного співтовариства як засобу захисту прав людини від порушень з боку держави, зокрема, підкреслювалася і у згаданому нами Зверненні Верховної Ради України до Ради Європи, Організації з безпеки та співробітництва в Європі, міжнародних парламентських організацій, парламентів і урядів європейських країн з приводу тривожної ситуації в інформаційному просторі України. Розвиток міжнародних інструментів захисту прав людини обумовив те, що «в сучасному міжнародному праві сформувалася галузь, об'єктом якої є міжнародні відносини в галузі прав людини і основних свобод»². Міжнародно-правові акти, інструменти та інституції, що забезпечують її права у випадках недостатності або недієвості національних інструментів захисту, являють собою важливий елемент інформаційної безпеки людини.

Головним міжнародно-правовим стандартом у галузі прав людини є комплексний акт, розроблений в рамках ООН і відомий як Хартія про права людини. Цю хартію складають Загальна декларація прав людини, Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права та Міжнародний пакт про громадянські та політичні права. Ці акти стали головним стандартом та базою, на основі яких було розроблено цілу низку інших міжнародних та національних правових актів в галузі прав людини, в тому числі відповідних розділів конституцій багатьох держав світу, зокрема і розділ II «Права, свободи та обов'язки людини і громадянина» Конституції України 1996 року.

Першим фундаментальним, міжнародно-правовим актом у рамках Хартії про права людини є Загальна декларація прав людини, прий-

---

¹ Конституція України. Прийнята Верховною Радою України 28 червня 1996 р. // Відомості Верховної Ради, 1996. – № 30. – С. 141.

² Тимченко М.Д. Международное право. – Харьков: Консум, 1999. – С. 107.

нята Генеральною Асамблеєю ООН 10 грудня 1948 року. Ця декларація містить цілий комплекс юридичних гарантій, що визначають зміст та сутність інформаційної безпеки особи.

Так, норми статті 19 Загальної декларації прав людини встановлюють, що «кожна людина має право на свободу переконань і на вільне їх виявлення; це право включає свободу безперешкодно дотримуватися своїх переконань та свободу шукати, одержувати і поширювати інформацію та ідеї будь-якими засобами і незалежно від державних кордонів»¹. Подібне розуміння права на свободу інформації поширилося в багатьох міжнародних та національних правових актах і перетворилося на певний еталон демократичного суспільства, будучи лакмусовим папірцем ситуації з дотриманням прав людини у будь-якій державі. Це право є активним за своїм змістом, оскільки являє собою певну міру поведінки і для його реалізації людині необхідно вдатися до активних дій.

Трохи іншим за своїм змістом є право, передбачене нормами ст. 12 названої декларації, яке полягає в тому, що «ніхто не може зазнавати безпідставного втручання в його особисте і сімейне життя, безпідставного посягання на недоторканність його житла, таємницю його кореспонденції або на його честь і репутацію», також передбачається, що «кожна людина має право на захист закону від такого втручання або таких посягань».² Останні норми, в принципі, не вимагають від суб'єкта відповідних дій щодо їх реалізації, а навпаки, обмежують дії інших суб'єктів інформаційних відносин, захищаючи відповідні інформаційні відносини, що склалися.

Інакше кажучи, можна стверджувати, що інформаційна безпека людини ґрунтується на двох основних її правах. По-перше, це право людини вільно, безперешкодно, на власний розсуд бути суб'єктом інформаційних процесів, шукати, одержувати і поширювати інформацію, причому це право не пов'язане з територіальною юрисдикцією держави і не обмежується територіально державними кордонами. І по-друге, це право людини на захист від неправомірного інформаційного втручання, яке охоплюється англійським терміном *privacy*, тобто правом на конфіденційність інформації щодо особистого життя, та правом на захист від поширення вигаданої в перекрученої інформації, що завдає шкоди її честі і репутації.

---

¹ Загальна декларація прав людини. Прийнята Генеральною Асамблеєю ООН 10 грудня 1948 р. /Док.ООН/PES/217 А

² Там само.

Як ми вже зазначали, для інформаційної сфери, як не для будь-якої іншої, важливим є визначення міри необхідного втручання держави в інформаційні відносини. Адже оскільки інформація як така існує лише в процесі комунікації, тобто її передачі від одного суб'єкта до іншого, то реалізація інформаційних прав одним суб'єктом в будь-якому разі впливає на відповідні права інших суб'єктів. У Загальній декларації прав людини не міститься конкретних обмежень використання та реалізації людиною свого права на інформацію, існує лише загальна норма ст. 29 декларації, яка передбачає, що при здійсненні своїх прав і свобод кожна людина повинна зазнавати тільки таких обмежень, які встановлені законом виключно з метою забезпечення належного визнання і поваги прав і свобод інших та забезпечення справедливих вимог моралі, громадського порядку і загального добробуту в демократичному суспільстві (ч. 2 ст.29), а також зазначено, що здійснення відповідних прав і свобод ні в якому разі не повинне суперечити цілям і принципам Організації Об'єднаних Націй (ч. 3 ст. 29). Таким чином, визначаються три основні ознаки, які в комплексі можуть бути підставою для обмеження прав і свобод людини: забезпечення прав і свобод третіх осіб або моралі, громадського порядку і загального добробуту, причому, що дуже важливо, лише в тому розумінні, яке існує в рамках демократичного суспільства; забезпечення дотримання цілей і принципів ООН; наявність прямих правових приписів, що регламентують застосування подібних обмежень.

Докладніше баланс між мірою поведінки людини при здійсненні своїх інформаційних прав та мірою втручання держави в цю сферу прописано в нормах Міжнародного пакту про громадянські і політичні права.

Так, у п. 2. ст. 19 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права більш детально прописане право на свободу інформації, яке визначається під терміном права на вільне вираження світогляду і включає свободу шукати, одержувати і поширювати будь-яку інформацію та ідеї, незалежно від державних кордонів, усно, письмово чи за допомогою друку або художніх форм вираження чи іншими способами на свій вибір. Новелою в цьому аспекті було включення «художніх форм вираження» як засобу розповсюдження інформації. Тобто свобода художньої творчості, мистецтва розглядається саме в контексті свободи інформації.

Ще одним важливим кроком, зробленим цим пактом, стало виділення специфічних принципів регулювання інформаційних відносин

з боку держави. Таким чином визнавалася специфіка інформаційної сфери як складного і важливого напрямку людської діяльності. Зокрема, норми п. 3. ст. 19 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права вказують, що користування правом на свободу інформації накладає особливі обов'язки і особливу відповідальність, і таким чином це право може бути пов'язане з певними обмеженнями. Одночасно визначено конкретні вимоги щодо встановлення подібних обмежень свободи інформації. А саме ці обмеження «мають встановлюватися законом і бути необхідними: а) для поважання прав і репутації інших осіб; б) для охорони державної безпеки, громадського порядку, здоров'я чи моральності населення»¹

Поняття прав і репутації інших осіб докладніше розкривається в ст. 17 названого пакту. До комплексу цих прав включені обмеження дій третіх осіб та держави щодо свавільного чи незаконного втручання в особисте і сімейне життя, свавільних чи незаконних посягань на недоторканність життя особи або таємницю її кореспонденції чи незаконних посягань на її честь і репутацію. Передбачається, що національне законодавство повинне передбачати механізми захисту від подібного роду посягань і кожна людина повинна мати право скористатися таким захистом.

Повертаючись до питання балансу між свободою інформації і її обмеженням в інтересах захисту прав третіх осіб та безпеки держави, слід зазначити, що найбільш детально механізми досягнення цього балансу розроблено в рамках Європейської конвенції про захист прав і основних свобод людини 1950 р., до якої приєдналася і Україна, та в практиці діяльності Європейського суду з прав людини. Особливо слід відзначити корисність у цьому аспекті судової практики Європейського суду з прав людини, оскільки застосування норм конвенції як норм прямої дії дало змогу створити певні принципи і прецеденти, що визначають міру допустимого втручання держави в інформаційну сферу.

У нормах названої конвенції разом з відповідними інформаційними правами і свободами прописується цілий ряд випадків та умов обмеження цих прав. Так, ст. 6 конвенції, встановлюючи право особи на справедливий і відкритий розгляд її справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, створеним відповідно до закону, передбачає: «Судова постанова оголошується прилюдно, але преса і

---

¹ Міжнародний пакт про громадянські і політичні права. Прийнято 16 грудня 1966 року Генеральною Асамблеєю ООН. Док. ООН А/RES/2200 А (XXI)

відвідувачі можуть не допускатися до залу засідань протягом усього судового розгляду або якоїсь його частини з метою збереження моральних засад, громадського порядку або національної безпеки в демократичному суспільстві; коли того вимагають інтереси малолітніх, чи заради захисту конфіденційності особистого життя сторін, або у разі неминучої потреби, коли, на думку суду, в особливих випадках привселюдність розгляду може зашкодити інтересам правосуддя»¹.

Частина 2 ст. 9 конвенції, присвячена праву на свободу думки, совісті та релігії, передбачає: «Свобода сповідувати релігію або переконання підлягає лише таким обмеженням, які встановлені законом і є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах громадської безпеки, для охорони громадського порядку, здоров'я і моралі або для захисту прав і свобод інших людей»².

І, нарешті, ст. 10 конвенції встановлює право людини на свободу виявлення поглядів, яке включає свободу дотримуватися своїх поглядів, одержувати і поширювати інформацію та ідеї без втручання держави і незалежно від кордонів. Разом з тим ця стаття містить дві групи норм, які встановлюють обмеження цього права. Перше обмеження встановлюється нормою ч. 1 ст. 10, яка визначає: «Ця стаття не перешкоджає державам вимагати ліцензування радіомовлення, телебачення або кінопідприємств». Інше обмеження, закріплене нормами ч. 2 тієї ж ст. 10 конвенції, визначає: «Здійснення цих (інформаційних — Б.К.) свобод, оскільки воно пов'язане з правами та обов'язками, може бути предметом таких формальностей, умов, обмежень або покарання, які встановлені законом і є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку, з метою запобігання заворушенням або злочинам, для захисту здоров'я і моралі, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету і неупередженості правосуддя»³.

Таким чином, на основі аналізу наведених правових норм ми можемо визначити конкретні допустимі випадки та умови обмеження прав і свобод особи в сфері інформації. В рамках цього аналізу відразу слід

¹ Конвенція про захист прав і основних свобод людини 1950 року, Перший протокол та протоколи № 1, 4, 6, 7, 9, 10 та 11 до Конвенції (Рим, 4.XI.1950) / «European Treaty Series» — № 5.

² Там само.

³ Там само.

підкреслити, що перелік можливих причин обмеження інформаційних прав і свобод характеризується словом «лише», тобто обмеження допускається лише з причин, прямо вказаних у нормах конвенції, а можливість розширювального тлумачення цього переліку виключається. Крім того, в конвенції підкреслюється, що обмеження мають стосуватися не самих по собі прав і свобод, а конкретних випадків їх реалізації, щодо яких можуть вводитися додаткові формальності та застереження.

Передбачені конвенцією випадки і причини обмеження реалізації інформаційних прав людини умовно можна поділити на кілька груп.

До першої групи можна віднести дії, необхідні для захисту безпеки держави. Вони включають охорону та захист:

- громадського порядку,
- громадської безпеки,
- національної безпеки,
- територіальної цілісності.

До другої групи ми можемо включити розв'язання таких загально-суспільних завдань, як захист:

- здоров'я,
- моральних засад.

Третю групу складають відповідні заходи щодо захисту прав та інтересів третіх фізичних осіб. Вони включають необхідність забезпечення та захисту:

- прав і свобод інших людей,
- конфіденційності особистого життя,
- репутації інших людей,
- інтересів малолітніх.

У четвертій групі можна зібрати завдання, що вирішуються в рамках правоохоронної діяльності держави. Тоді обмеження інформаційних прав можливі для:

- запобігання заворушенням або злочинам,
- забезпечення інтересів правосуддя,
- підтримання авторитету і неупередженості правосуддя,
- запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно.

І останню, п'яту групу складають права держави та її компетентних органів вводити певні процедури щодо ліцензування мас-медіа:

- радіомовлення,
- телебачення,
- кінопідприємств.

Але разом із наведеним переліком випадків введення різного роду формальностей, умов, обмежень або покарань, які можуть застосовуватися до реалізації відповідних прав в сфері інформації, визначають-ся також умови, за яких можливе застосування вказаних заходів.

Першою і головною умовою встановлення обмежень на реалізацію особою її інформаційних прав визначається те, що подібні заходи повинні розглядатися як прийнятні в демократичному суспільстві. Тобто вони повинні реалізовуватися в демократичній системі за наявності необхідних механізмів забезпечення прав і свобод людини, громадського контролю, відповідати принципам демократичного суспільства і не суперечити цілям, викладеним у Статуті ООН та інших міжнародно-правових актах.

Другою, не менш важливою умовою обмеження реалізації прав і свобод повинно бути те, що ці обмеження та механізми їх застосування повинні бути встановлені законом. Тобто органи державної влади, що застосовують подібні заходи, повинні діяти виключно на основі і в рамках існуючих національних нормативно-правових актів. Застосування таких обмежень на власний розсуд тих чи інших посадових осіб не допускається.

Наступна умова характеризується тим, що обмеження повинні застосовуватися лише в особливих випадках. Це означає, що обмеження свободи інформації та інших пов'язаних з цим прав не повинні носити масового, загального характеру, а мають застосовуватися лише у виключних випадках щодо конкретних ситуацій або конкретних суб'єктів інформаційних відносин за наявності індивідуального підходу до кожного випадку.

І, нарешті, подібні обмеження, умови, формальності та покарання повинні застосовуватися лише в разі неминучої потреби. Тобто ці заходи повинні бути адекватними існуючим загрозам, суспільна шкода від застосованих обмежень не повинна перевищувати можливої шкоди від наявних загроз. Крім того, державні органи мають застосовувати подібні заходи лише якщо вони справді необхідні в даній ситуації і ніяким іншим способом поставлені завдання вирішити неможливо.

Разом з тим не можна не зазначити, що більшість норм конвенції має узагальнений оціночний характер, у зв'язку з чим виключного значення набуває практика Європейського суду щодо їх тлумачення. Це не в останню чергу стосується питання випадків і умов застосування обмежень щодо реалізації інформаційних прав і свобод. Практично Європейський суд від самого початку виконував роль своєрідної на-

глядової інстанції щодо правозастосовних органів держав-учасниць. Зокрема, стало предметом широкої дискусії визначення конкретного змісту принципу «необхідності в демократичному суспільстві», викладеного в ч. 2 ст. 10 Європейської конвенції з прав людини. В рамках цього тлумачення Європейський суд взяв до уваги національні особливості держав-членів конвенції, це сприйняття ґрунтувалось на так званій доктрині «межі оцінювання» (*margin of appreciation*), яка надавала державам-учасникам вільного розсуду при тлумаченні чи застосуванні окремих норм конвенції. Такий підхід є частиною загальної тенденції, яку П.М. Рабинович визначає як «урізноманітнювання конкретного змісту і обсягу прав людини, залежно від того, в якій країні вони мають реалізовуватись».¹

В 1988 р. Європейський суд, керуючись вже створеними прецедентами застосування відповідних норм конвенції, встановив визначення критерію необхідності в демократичному суспільстві. Зокрема, стверджується: «Згідно з усталеним прецедентним правом суду, поняття необхідності передбачає, що втручання відповідає нагальній суспільній потребі і, зокрема, відповідає встановленій законом меті, визначаючи, чи втручання «необхідне у демократичному суспільстві», суд врахуватиме, що договірним державам відведено певні межі для свободи розсуду».²

Разом з тим зазначається, що розгляд справи, який провадиться судом, по-перше, «не обмежується з'ясуванням того, чи держава-відповідач здійснювала свою свободу розсуду розумно, обережно і сумлінно. По-друге, під час здійснення своїх наглядових повноважень суд може не обмежувати себе відокремленим розглядом оскаржених рішень, а мусить підійти до них у світлі справи в цілому; він повинен з'ясувати, чи аргументи, наведені на виправдання втручання, про яке йдеться, «доречні й достатні».³

Практично, згідно з духом конвенції та практики Європейського суду, ми можемо розглядати обмеження реалізації інформаційних прав і свобод з боку держави як певного роду правопорушення, яке є повністю виправданим за наявності тих обставин, які у вітчизняному праві мають назву «крайньої необхідності». Тобто обставин, за яких шкода

¹ Рабинович П.М. Зміст і обсяг прав людини: глобальна уніфікація чи внутрішньодержавна диверсифікація? // Актуальні проблеми політики: Зб. наук. праць. Вип. 13 – 14. – Одеса: Юридична література, 2002. – С. 42.

² Ollson v. Sweden, 11 E.H.H.R. 259.

³ Там само.

від суспільно небезпечних наслідків, що можуть настати у зв'язку з реалізацією відповідних прав у сфері інформації, є значно більшою, ніж шкода від обмеження реалізації подібних прав. Тобто йдеться «про з'ясування серйозності втручання у закріплені в конвенції права порівняно зі шкодою суспільним інтересам, яка може виникнути як наслідок неповного захисту зазначених інтересів»¹.

На жаль, в Конституції України, зокрема в ст. 32 (гарантії невтручання в особисте життя) та 34 (гарантії свободи слова),² відтворюється лише перелік випадків та причин обмеження реалізації прав і свобод громадян у сфері інформації. Водночас не згадуються не менш важливий аспект подібних обмежень – умови, за яких подібні обмеження можуть застосовуватися. Лише в ст. 31 Конституції, що гарантує таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції, визначається така умова, як неможливість одержати інформацію іншими засобами. Стаття 64 Конституції також вказує лише на те, що конституційні права і свободи людини і громадянина не можуть бути обмежені, крім випадків, передбачених Конституцією України, знову ж таки не розкриваючи конкретних механізмів. І це вже не кажучи про можливість додаткових обмежень «в умовах воєнного або надзвичайного стану», причому норми Конституції, які встановлюють інформаційні права людини, входять до переліку цих додаткових обмежень.

Таким чином, на рівні національного законодавства створюється значна прогалина в нормативно-правовому регулюванні механізму застосування подібних обмежень, що відкриває простір для різного роду зловживань з боку органів публічної влади. І тим самим знову знаходить своє підтвердження теза про недостатнє забезпечення конституційних гарантій прав людини в Україні, без яких будь-які передбачені Конституцією та законами права і свободи перетворюються на декларацію. Причому, як не прикро, це підтверджується не лише в теорії, а й на практиці.

Так, у постанові Верховної Ради «Про рекомендації учасників парламентських слухань «Свобода слова в Україні: стан, проблеми, перспективи» від 25 квітня 1997 р., яку було прийнято майже через рік після прийняття нової Конституції України, ситуація зі свободою слова в Україні характеризувалася не найкращим чином. На думку законо-

¹ Dudgeon v. United Kingdom, 4 E.H.H.R. 149. – p. 60

² Конституція України. Прийнята Верховною Радою України 28 червня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України, 1996. – № 30. – Ст. 141.

давців, така ситуація обумовлювалася цілим рядом негативних факторів. Серед них називались:

- недостатність і суперечливість законодавчо-правової бази гарантування і здійснення прав громадян на свободу вираження своїх думок, на доступ до інформації, прав засобів масової інформації, журналістів, загалом виробників творчої інформаційної продукції на вільну діяльність;
- невикористання належним чином наявних можливостей чинного законодавства для гарантування свободи слова та інформаційної діяльності;
- наявність фактів відкритого ігнорування і порушення законів, у тому числі з боку органів державної виконавчої влади;
- існування цензури (відкритої і прихованої), яка спрямовується не на захист основоположних державних інтересів, а на захист інтересів та іміджу окремих політичних сил і політиків;
- наявність фактів перлюстрації, знищення книжкових видань минулих років, прослуховування телефонних розмов і одночасно приховування від громадян інформації, якої вони потребують.¹

Цією ж постановою було запропоновано Президентові України, Кабінету Міністрів України, цілому ряду міністерств та відомств вжити заходів щодо приведення управління інформаційною сферою у відповідність до Конституції України, посилення дотримання законності і правопорядку в сфері свободи слова та інформаційної діяльності, розробити концепції розвитку інформаційного простору та інформаційної політики України, здійснити ряд заходів щодо матеріально-технічного забезпечення інформаційної діяльності тощо.

Разом з тим було наголошено на необхідності ліквідації прогалин у законодавчому регулюванні відповідних суспільних відносин. Зокрема, було запропоновано «Верховній Раді України в порядку, передбаченому статтями 154-159 Конституції України, розглянути питання про вдосконалення положень та норм, визначених статтею 34 Конституції України, внесення відповідних змін до Основного Закону. При цьому конституційні норми мають бути спрямовані на максимальне забезпечення свободи слова та інформаційної діяльності, розширення можливостей державної підтримки і захисту засобів масової інформації

---

¹ Постанова Верховної Ради України «Про рекомендації учасників парламентських слухань «Свобода слова в Україні: стан, проблеми, перспективи» від 25 квітня 1997 р. № 236/97-ВР. / Відомості Верховної Ради України, 1997. – № 22. – Ст. 162.

та журналістів, зведення до мінімуму обмежень прав на свободу слова, вільне вираження поглядів і переконань.

Привести національне законодавство України про свободу слова та інформаційну діяльність у більш повну відповідність до Європейської конвенції про права людини».¹

Враховуючи, що більшість існуючих матеріальних норм в цілому відповідає міжнародним вимогам, необхідність вдосконалення та приведення національного законодавства щодо інформаційної сфери у більш повну відповідність до міжнародно-правових стандартів повинна розглядатися саме з точки зору створення відповідних процесуальних норм, які б визначали конкретні механізми дії закону. На жаль, практично ніяких із передбачених цією постановою заходів в наступні роки реалізовано не було. В тому числі залишилися досить значні прогалини в нормативно-правовому регулюванні питань свободи слова, продовжувалися порушення чинного законодавства, поширювалися факти цензури й адміністративного тиску на засоби масової інформації. Про це, зокрема, йшлося на парламентських слуханнях «Інформаційна політика України: стан і перспективи» в червні 1999 р. Було відзначено «подальше погіршення ситуації в національному інформаційному просторі»².

Іншою постановою Верховної Ради «Про діяльність Кабінету Міністрів України, інших органів державної влади щодо забезпечення свободи слова, задоволення інформаційних потреб суспільства та розвитку інформаційної сфери в Україні» (п.1) діяльність Кабінету Міністрів України щодо забезпечення свободи слова, задоволення інформаційних потреб суспільства та розвитку інформаційної сфери було визнано незадовільною.³

Таким чином, ми маємо всі підстави констатувати наявність значних загроз інформаційній безпеці людини, причому ці загрози мають внутрішній характер і багато в чому пов'язані з існуючими вадами в

---

¹ Постанова Верховної Ради України «Про рекомендації учасників парламентських слухань «Свобода слова в Україні: стан, проблеми, перспективи» від 25 квітня 1997 р. № 236/97-ВР. / Відомості Верховної Ради України, 1997. – № 22. – Ст. 162.

² Постанова Верховної Ради України «Про підсумки парламентських слухань «Інформаційна політика України: стан і перспективи» від 2 червня 1999 р. № 705-XIV.

³ Постанова Верховної Ради України «Про діяльність Кабінету Міністрів України, інших органів державної влади щодо забезпечення свободи слова, задоволення інформаційних потреб суспільства та розвитку інформаційної сфери в Україні» від 16 лютого 1999 р. № 430-XIV.

Тема VIII. Додержання інформаційних прав і свобод людини

системі публічної влади в Україні, прогалинами та недоліками в національному законодавстві та діяльністю певних політичних сил, що протидіють формуванню правового поля інформаційної діяльності.